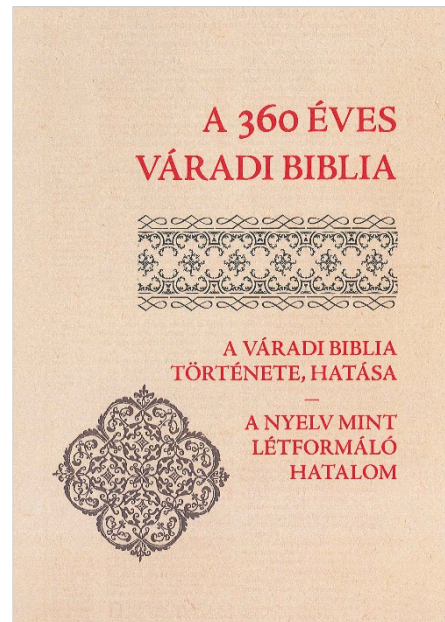

*BAK Ágnes*¹:

N. Császi Ildikó, Balázs Géza, Pálfi József (szerk.)
***A 360 éves Váradi Biblia: a Váradi Biblia története és hatása:
a nyelv, mint létformáló hatalom.*** Nagyvárad: Partiumi Kiadó,
2022, 242 p., ISBN 978-606-9673-34-8

A kötetet megpillantva elmondható, hogy az igényes könyvborító utal a tartalomra, a tipográfiai kivitelezés utánózni próbálja régi korok technikáját, de kifinomult formaízlését nem tükrözi híven, a szöveg itt-ott viszont igényelt volna egy utolsó korrektúrát.

Örömmre, a kiadó referenciákra vonatkozó elvárásai ellenére, a kiadványban lábjegyzetes tanulmányt is találtam. A századok során értelemszerűen kialakult lapalji lábjegyzetek jelenléte nem zavarja meg a mondatok összefüggését, a gondolatmenetet, sőt kiegészíti azokat. Könyvtáros szemmel tekintve az APA-féle hivatkozás nem egyértelmű, megbontja az egyezményes jelek magától értetődő rendszerét.

¹ Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Református Teológia és Zeneművészeti Kar, Egyháztörténelem Mesterképzés, I. év. Email: agnes.bak@ubbcluj.ro

A Pálfi József, a Partiumi Keresztény Egyetem (ezután PKE) rektora és a Balázs Géza nyelvészprofesszor előszavából megtudjuk, hogy a tanulmánykötet a Várad Biblia 360 éves évfordulójára, 2021 őszén, szeptember 9 és 12 között megszervezett rendezvénysorozat konferenciaanyagát tartalmazza. A Nagyváradon zajló programsorozatot a PKE kezdeményezte a Királyhágómelléki Református Egyházkerület centenáriumi nyitósorozataként. A részletes program most is elérhető a <http://irodalomora.hu/wp-content/uploads/2021/09/V%C3%A1radiBiblia.pdf> linken. Az eseményről olvashatunk az egyetem honlapján Pikó Stefánia tudósításában), akinek már akkor az ERDON Erdélyi Hírportálon is naponta megjelentek friss tájékoztatói a rendezvényről.

A könyv szerkezetileg négy részre oszlik. Az első részben a Várad Bibliáról öt egyháztörténeti tanulmány található. A másodikban Várad történeti és politikai helyzete tárul elénk, kiegészülve egy esettanulmánnyal és Kisszántói Pethe Ferenc munkásságával. A harmadik szerkezeti egység az egyház és a nyelvhasználat kapcsolatának összefüggéseit boncolgatja, az utolsó fejezet előadásai pedig megerősítik az előbbiek felvezetését.

Az előszóban és egy táblázatba foglalt vázlat által is rálátásunk nyílik a kiadvány tartalmára, a Várad Biblia kiadásának akkori körülményeire és utóéletére: 19. és 21. századi kiadásairól és hatására.

Kurta József Tibor kolozsvári lelkipásztor-főkönyvtáros a Várad Bibliával kapcsolatos kutatásait felfrissítve foglalja össze. Elénk tárja a bibliakiadás zezugos történetét a szellemi háttértől a nyomtatásig, nem titkolva az újabb kiadások előnyeit és hátrányait. Felteszi a kérdést, hogy egyedül a nyomdász Szenci Kertész Ábrahám érdeme-e a Várad Biblia, vagy a kulturális igénynek tett eleget többrétű megvalósításával. Majd egy soron következő írásában a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtárának Várad Bibliáit mutatja be részletes bibliográfiai leírásokkal.

Oláh Róbert debreceni kutató tanulmányában a magyarországi egyházi gyűjteményekben található Várad Biblia példányait vizsgálja, különös figyelmet szentelve a kötéseknek, címlapvariánsoknak, a tulajdonosi bejegyzéseknek. Megtudjuk, hogy a tulajdonosi bejegyzések alapján valóban mindennapi használatban levő Várad Bibliák possessorai református gyülekezetek, kollégiumok, lelkészek, egyháztámogató nemesek és polgárok voltak.

A Váradi Biblia széljegyzeteit író Köleséri Sámuel életét Zabán Bálint kisszántói lelkipásztor összegzi. Köleséri klérushoz való tartozását, teológiai formálódását, Váradhoz való kötődését, peregrinációját, végül oktatói és tudományos tevékenységét ismerteti kissé felszabdalt felosztásban.

A történész Kurucz György azt a 17. századi politikai hátteret vizsgálja, amely a Váradi Biblia nehézkes megvalósulásáért is felelős. Bevezetőjében történeti összefoglalót valósít meg II. Rákóczi György külpolitikáját illetően, alaposan szemügyre véve a 19–21. századi történetírás elemzőinek megállapításait.

A kötetben szerepel Szilágyi Ferenc, a PKE dékánja, és Kovács Ábrahám teológusprofesszor szerzőpáros tanulmánya, amely etnikai, nyelvi és felekezeti szinten vizsgálja Bihar 20. századi sokszínűségét.

Hermán M. János egyháztörténész a polihisztornak titulált Pethe Ferenc életét és munkásságát értékeli, kiemelve nyelvújító szerepét, az anyanyelvhasználat „csinoztatásának” fontosságát.

A társadalomkutató Flóra Gábor közli, hogy a transzilvanizmus mint sajátosan erdélyi magyarságtudat alap gondolatai nem alkotnak egységes eszmerendszert, eltérő megfogalmazásban, tartalommal és hangsúllyal jelentkeztek, és át is alakultak, de ennek ellenére befolyásolták a Romániában kisebbségivé törpült magyar nemzet életét, beleértve a partiumiakét és a bánágiakét, irányt mutatva az önszerveződéshez. Ismerteti a szociológus Dimitrie Gusti nemzettudományi rendszerét, amely az anyaországtól elszakított közösség identitásmegőrző megnyilvánulásaiából indul ki.

A szekularizáció erőteljes folyamatában Vetési László, a szórványügy lelkes támogatója felszólítja a klérushoz tartozókat az anyanyelvüket nem gyakorló híveik további gondozására. Nem tanácsolja a liturgia nyelvének megváltoztatását, hiszen Erdélyben az egyházra hárul feladatként az anyanyelv megőrzése is, szakrális védelmet nyújtva a kisebbségi közösségnek, de bátorít a többségiek nyelvén való megszólalásra, közlésre. Szemlélteti más egyházak gyakorlatát. Tényekkel szembeesít és kérdéseket tesz fel a „nyelv ritkuló légkörében” történő helyes nyelvhasználattal kapcsolatban, és utasít a magyar történelmi egyház nyelvi jövőjének átgondolására az asszimilálódott hazai és idegenbe szétszóródottak miatt.

Péntek János nyugalmazott nyelvészprofesszor is a többségbe való beolvadás és a kétnyelvűség viszonyát tárgyalja. Megállapítja, hogy a hit a nyelv révén identitásunk részévé vált, és mivel az anyanyelv alapja a nemzeti hovatartozásnak, a nyelvi asszimiláció

etnikumi, majd felekezeti váltást eredményez. Alátámasztja Vetési László tapasztalatát: az egyház magyarnyelvűségének sorvadását a román nemzetállam homogenizáló, asszimilációs stratégiája váltja ki, amelyet még jobban fokoz az elhalálozási és a születési arány egyensúlytalansága, az anyanyelvű oktatás, a közösségi szerveződés hiánya, a vegyesházasságok gyakorisága. Kijelenti, hogy az egyházi nyelvhasználatban a magyar nyelv feladásával önmaga felszámolását írja alá a klérus. Kihangsúlyozza a tanulás fontosságát, a tudomány művelését, amely elsősorban anyanyelvi szinten kell megvalósuljon. A szerző joggal hiányolja a jelenkori erdélyi történelmi egyházak iránymutatását, nyelvi téren is. Ajánlja, hogy a felekezeti oktatás az anyanyelv és a hit erősítésén túl vállalja fel a biztatást és a felzárkóztatást a megőrzés és a megkülönböztetés helyett. Összefoglalásként lezögezi, hogy az anyanyelv a megértés és a szeretet nyelve kell legyen.

Gudor Kund Botond gyulafehérvári lelkipásztor, egyháztörténész a dél-erdélyi gyülekezetek gondozójaként adatokkal igazolja az előtte szólók kijelentéseit, következtetéseit. A magyar közösségi jövő érdekében javasolja a szakrális tér és nyelv meghatározását az etnikai összetételek és a gyülekezeti autonómia figyelembevételével. A pasztoráció gyakorlatában nemcsak az asszimilálódott reformátusságra terjed ki a lelkész figyelme, hanem a külföldön dolgozók sokaságára és az erdélyi nagyvárosokban élőkre is. A kétnyelvű liturgia bevezetésének veszélyeit taglalja. Csupa ellentmondásos helyzetben kell a lelkészeknek feltalálniuk magukat, hogy a reformáció anyanyelvűséget előíró programja ne kerüljön veszélybe, és a hívek pasztorálásán se essen csorba. Az előretekintő tanulmányíró az adott körülmények között az erős külső hatásokra is figyelve, az anyanyelvi elsekélyesedésben alapvető teológiai fogalmakat nem értő hívek megmentésére missziós irányvonalat fogalmaz meg a művelődés (oktatás, szakirodalom) és a gazdasági háttér (anyagok, egyházi vagyonok) biztosítását és a liturgikus nyelvhasználatot érintve.

Kabai Kitty nagyváradi-réti lelkipásztor Hamvas Béla valláskutató filozófus nyelvelméletét összegezve nyilatkozza, hogy egyedi szakrális nyelvezetével és logikájával, alázatos magatartásával a Szentírás ihletett tekintélyére irányítja vissza korunk figyelmét.

Kocsev Miklós, a Károli Gáspár Református Egyetem Gyakorlati Teológia Tanárszékének vezetője, a prédikáció tartalmáról értekezik, a kimondott szó, az Ige hitelességéről, tisztaságáról, életformáló jelentségéről, forrásjellegéről, érthetővé tételéről, figyelembe véve az igehallgatót és annak nyelvét. Kimondja, hogy a nyelv, legyen az szakrális vagy világi beszéd, létformáló hatalom.

A Nagyváradi-Velencei Református Egyházközség lelkipásztorának, Visky István-nak, *A magyar puritanizmus anyanyelvi programja* címet viselő tanulmánya egyértelművé teszi, hogy a bibliafordításokkal a Szentírás mint kiindulási alap az élő nyelvbe került.

A nyelvész Balázs Géza írása a liturgikus nyelvhasználatot értékeli, alátámasztva annak nemzetmegtartó erejét. Sürgeti az asszimiláció-hozta kétnyelvűség miatt felmerülő kérdések megválaszolását, hiszen a nyelv életben maradása összefügg a vallással.

Az emberek nyelvén való szólást szorgalmazza Magyarai Sára, a PKE Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének előadója, aki magyarázatot keres arra, hogy mi lehet a nyelv és a nemzeti öntudat megtartásának ösztönzője a kisebbségi létben.

Szintén a szakrális nyelvelemzéssel foglalkozik a nyelvésztanár Terdikné Takács Szilvia. Bizonyítja, hogy az anyanyelvű liturgiát a közérthetőség igénye alakította ki, mi-nek következtében hallgatóból résztvevővé válik az egyén.

A kiadványban az egyetlen angol nyelvű publikáció írója, Graeme Murdock dub-lini történész, a magyarországi és erdélyi vallásos élet kutatójaként állítja, hogy a Váradi Biblia nyomtatásának története egyértelműen tükrözi a református értelmiség, lelkészek és mecénások erőfeszítéseit a hitélet megreformálása érdekében, a magasabb szintű er-kölcsi normák iránt való elköteleződésért, és mindezek mellett tanúsítja a politikai élet törékenységét is. A reformáció korában a református hit és a magyar nyelv között létre-jött szoros kapcsolat kulturális és társadalmi forrást jelentett a közösségek számára, erő-teljes szerepet játszott a nemzeti identitás kialakulásában. Most ugyanezek kihívások elé állítják az erdélyi református egyházat.

A kötet tanulmányainak nyomán nyilvánvalóvá válik az, hogy sajátos környezet-ben a reformáció terjedésével az anyanyelvű liturgia és bibliamagyarázat magával hozta a magyar nyelvű bibliafordítások szükségességét. Nem győzzük csodálni a reformáció korának emberét! Európa peremén történelmileg és politikailag kihívást jelentő korban teremtettek maradandó, századunkat is túlélő anyagi és szellemi értéket. De ha felelő-ségteljesen ünnepeljük előjáróink célirányos cselekedeteit, akkor sürgős stratégiaváltásra van szükség. Hermán M. János tanulmányában idézett Pethe Ferenc-gondolat illik ide találóan felszólításként: „Most, a továbbélők kötelessége lesz az elkezdett jó törekedés lelkét nemcsak folyamatában megtartani, hanem élesíteni és nevelni is.”